

„OTTHAGYTUK A HULLÁKKAL BORÍTOTT, HŐS VÉRREL ÁZTATOTT SZIKLASIVATAGOT”*

A Doberdó-fennsík kiürítése a 6. isonzoí csatában, 1916. augusztus 9–10.

A rövid és enyhén szólva is diplomatikusan megfogalmazott közleményben adta a hadvezetőség a közvélemény tudtára 1916 augusztusában a Doberdó-fennsík kiürítését.¹ A néhány mondatos Höfer-jelentés tömörsége és tartalma azért is érdekes, mert egyes magyarországi napilapokban kiküldött tudósítók számoltak be a görzi hídfőnél lezajlott harcokról. A kor egy közkedvelt napilapjában, *Az Est*-ben például ugyanabban a lapszám-ban, amelyben a hivatalos kommunikét közölték a hídfő kiürítéséről, a címlapon számos rövid írás jelent meg az ott lezajlott harcokról, illetve már az olasz siker miatt rendezett örömnünnepről is beszámolnak.² Így az érdeklődők – még ha természetesen cenzúrázva is – napi szinten megjelent cikkekből, tudósításokból értesülhettek a történetekről. A kiadott rövid, hivatalos megfogalmazás mögött azonban az első világháború egyik legvéresebb, Verdunhoz vagy a Somme folyónál lezajlott harcokhoz mérhető hevesességű és vesztesé-gekkel járó harcok helyszínének, de mindenképpen a magyar hadtörténelem egyik leghi-resebb, legismertebb harcmezejének a kiürítése áll.

A hadszíntér, harctér kiürítése, feladása, az ellenségnek való átadása mindig kockáza-tos döntés. A parancs kiadásakor a hadvezetések– történelmi kortól függetlenül – minden esetben nagy felelősséget vállalnak, és döntéseik vitákra adhatnak okot. 1916. augusztus 9-éről 10-ére virradóra az Osztrák–Magyar Monarchia haderejének nagyrészt magyar ezredei elhagyták állásaikat a Doberdó-fennsík nyugati peremén, átadva azt a túlerő-ben támadó olasz csapatoknak, akiknek így birtokába jutott az a hely, amelynek elfogla-lásáért 1915 júniusától semmi áldozattól nem riadtak vissza. A kiürítéssel kapcsolatban száz esztendő elteltével is számos kérdés merül fel: mi is történt ezekben a napokban a Doberdón? Milyen körülmények vezettek közel tizennégy hónapja védett állások feladá-sához? Kudarcnak tekinthető a harcmező kiürítése?

„Az olasz háború megindulása előtt nem is számítottunk arra, hogy a doberdói fennsí-kot eredményesen védeni lehetne, ott csak a hirtelen olasz előnyomulás ideig-óráig való fenntartása tervezett és lépésről lépésre végrehajtandó visszavonulás egészen a praevaldi szakaszig, ahol tűrhetően kiépített állások voltak, és ahol az olasz előnyomulás végleges

* Az idézet leelőhelye: József főherceg 1928. III. k. 454. o. Az írás a „Döntő ütközetek a Nagy Háború dél-nyugati és román hadszínterén 1916. augusztus–december” címmel 2016. október 13-án, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum szervezésében lezajlott tudományos konferencián elhangzott előadás írott változata.

¹ „A görzi hídfő feladása következtében beállt helyzetnek megfelelően csapataink kivonultak a városból és a Doberdó-fennsík ellen történt újabb olasz támadások visszaverése után hadállásaink szükséges kiigazítá-sát az ellenség által meg nem zavartan hajtották végre” – szöveg az 1916. augusztus 10-én délelőtt kiadott hivata-lis Höfer jelentés. *Az Est*, 1916. augusztus 11. 5. o.

² *Az Est*, 1916. augusztus 11. címlap.

megállítása remélhető volt³ – emlékezett Lukachich Géza, 1915 nyarán vezérőrnagy, az előzetes elképzelésre, hogy milyen szerepet szánt a hadvezetés a Doberdó-fennsíknak a túlerőben támadó olaszok előrenyomulásának feltartoztatása során. Az események azonban ártírták az előzetes terveket.⁴

1915. május 23-án az egykori szövetséges Olasz Királyság hadat üzent az Osztrák–Magyar Monarchiának. A hadüzenet azonban nem volt váratlan diplomáciai lépés, hiszen már a háború előtti években, és a harcok kezdete után is fagyos volt a két szövetséges viszonya. Így nem meglepő, hogy a megkötött és érvényben levő diplomáciai és katonai szerződések ellenére Ausztria–Magyarország és Olaszország is tett lépéseket, és készült egy esetleges egymás elleni fegyveres küzdelemre már a háborút megelőzően is, de mindkét fél egy más jellegű harcra készült. Olaszország 1885-től 1913-ig elkészített haditervei a Monarchiával szemben védekezéssel számoltak, amíg a Monarchia hadvezetéséé 1915 nyaráig támadással. Ennek megfelelően az olasz vezérkar élén álló Alberto Pollio tábornok 1912–1913-as évre kidolgozott hadászati terve is a védekezésre fókuszált, és a Monarchia csapatainak Dél-Tirolból és az Isonzó irányából érkező támadásával számolt. Az 1914 júliusában kinevezett vezérkari főnök, Luigi Cadorna tábornok új hadászati terve már egy megváltozott nemzetközi helyzetben készült, és ennek megfelelően változtak a célok is: ennek értelmében immár Olaszország támadólag lép fel egykori szövetségese ellen.⁵ Azonban alig fél esztendő állt rendelkezésre a hadászati terv tényleges kidolgozásához. A munka „A szeptember elsejei direktíva változatai” megjelölést kapta, és 1915. április elejére lett kész, figyelembe véve és felhasználva Pollio tábornok előzetes elképzeléseit is.⁶

A terv nem minden esetben követte a realitást, legnagyobb hibája talán az volt, hogy túlzottan számolt a szerb haderő segítségével, holott ennek kicsi volt az esélye, hiszen a balkáni állam haderejének épp elég nehézséget okozott a Monarchia csapatainak kiszo-

³ Lukachich 1918. 16. o.

⁴ Stencinger 2015.

⁵ Így az olasz főerők, az olasz 2. és 3. hadsereg szétbontakozását a Piave mellől közvetlenül a határ előtti térségbe helyezte át Cadorna, Az olasz 3. hadsereg (VI., VII., és IX. hadtest) fő célja az volt, hogy a Görzi-medence, Wipbach völgye, Komeni-fennsík elfoglalása után, tovább vonuljon a Laibachi-medence, illetve Trieszt irányába. Ez idő alatt a 2. hadsereg – kötelékében a II., IV., és XII. hadtesttel – a „Carnia-csoport” és a 3. hadsereg között támadja a Kolovrat-határhegységet és az Isonzó-völgyet, hogy sikere esetén így tegye lehetővé egy Krainburg–Laibach irányú támadás megindítását. Eközben a 4. hadsereg és a főerők közötti rés kitöltésére vezényelt „Carnia-csoport” a Tagliamento felső folyása térségéből Tarvis és Villach irányában nyomul előre, mely előretérés során az erődök leküzdésével megteremthessék a lehetőségét egy későbbi sikeres, a Klagenfurti-medence ellen irányuló támadásnak, vagy kedvező feltételek esetén maguk foglalják el a medencét. Feladatukhoz tartozott továbbá, hogy északról biztosítsák a főerők balszárnyát. Ezalatt a 4. hadsereg – I. és IX. hadtest – a Brenta völgye és a Piave forrásvidéke között bontakozik szét, és az új terv értelmében biztosítja északnyugati irányból a főerőket: a Pustertal-vasút irányába támad, mivel ez a közlekedési útvonal biztosította az összeköttetést Tirol és a háország között, míg jobbszárnyával lehetőség szerint Toblach irányába nyomul előre, ahonnan a Dráva és a Gail völgyében a Carnia-csoportot támogatja a Villach térségében vezetett támadásában. Mindeközben az 1. hadsereg – III. és V., valamint a VIII. hadtest 15. hadosztálya – továbbra is védekezik a Tirolból támadó csapatokkal szemben a Stilsfi-hágótól a Brenta völgyéig, jobbszárnyával pedig biztosítja a 4. hadsereg esetleges támadását. A hadászati tartalék – VIII., X., XII, XIII., XIV. hadtest, 3. és 4. lovashadosztály – elhelyezése nem változott, de a támadás megindulása után a 3. hadsereg mögé helyezték volna el. A haditengerészet feladata a tervben a szárazföldi csapatok támogatása volt. Ennek keretében a hajókról hatásosan segíthették a 3. hadsereg hadműveleteit. Egy esetleges trieszti partraszállás esetén pedig a tengerészet tüzérségi tüze „hasznosan segíthetne letompítani az ellenségnek esetlegesen szervezett ellenállását.”

⁶ Szabó 1977.; Magyar Királyi Hadilevéltár, 1940. IX. k.; Stencinger 2015.

rítása saját országából, így nagyarányú támadó hadművelet végrehajtására aligha volt alkalmas.⁷ A hadászati tervből is jól látható, hogy az olaszok az áttörést az Isonzó mentén akarták megvalósítani, a térségen belül is a legnagyobb esélyt erre és az előrenyomulásra Görznél,⁸ illetve a városnál később kialakított hídfőnél látták. A domborzati viszonyokat figyelembe véve az olasz hadvezetés jól döntött a fő támadás irányának kijelölésekor, hiszen egy sikeres áttörés esetén a Wippach völgyén – ahol már az ókori Római birodalomban is hadiút vezetett – könnyebben nyomulhattak volna előre a Laibachi-medence, illetve azon keresztül a magyar területek felé, mint a környező magas hegyeket szabdaló kis völgyekben.

A háborút megelőzően a Monarchia vezérkarának elképzelése szerint egy Olaszország ellen megvívandó háború még az 1913-ban elfogadott mozgósítási terv értelmében is csak támadó szellemben történhet. Conrad von Hötzendorf 1914 nyarán felhívta a figyelmet a veszélyre és szorgalmazta az olaszokkal szembeni intézkedéseket, majd augusztus 2-től (az olasz semlegesség bejelentésétől) ezeket konkretizálták is. 1914. augusztus 8-án értesítették a szövetséget arról, hogy a felvonuló főerőkkel szemben, az olaszok ellen védelmi intézkedéseket tesznek, amelyhez az erőt a hátszágban levő gyengébb alakulatokból biztosították, és a délnyugati határ erősítését Franz Rohr lovassági tábornokra bízták. A védelem rendelkezésére mindössze a trieszti 5. Landwehr ezred, öt határbiztosító század és két tiroli lövészezred állott. Ha a harci helyzet úgy alakul, ezeket az erőket területi csendőr, pénzügyőr, és vasútbiztosító alakulatok támogatták volna, még nem mozgósított népfölkelő alakulatokkal egyetemben. A tengerparton számítottak a haditengerészet erőire is. A védelmi tervet az uralkodó 1914. augusztus 15-én jóváhagyta.⁹

A két ország tiroli és karintiai határszakaszát már a háború előtt megerősítették erődök kiépítésével, az Isonzó alsó folyása körzetében azonban nem történt semmiféle előkészület, mely egy esetleges fegyveres konfliktus esetén védelmet biztosított volna. Pedig ahogy az olasz hadászati tervből kiderült, támadásuk fő iránya ebbe a térségbe esett, és itt látták a legnagyobb esélyt arra, hogy a védelmi vonalak áttörése után eljussanak a Monarchia belső területeire.¹⁰

Az Isonzó mentén és a Doberdó-fennsíkon a hadüzenet előtt tehát nem történtek erősítési munkálatok. A tervek szerint a hadvezetés visszavonta csapatait az Isonzó keleti partjára, csak két hídfőt – egy esetleges ellentámadás megindítására – hagytak meg Görz és Tolmein térségében a folyó nyugati partján. A görzi hídfőt védte délről a Doberdó-fennsík, amely az Adriai-tenger északi medencéjében található Karszt-hegység nyugati nyúlványa. A Karsztot egy észak-déli irányú völgy, korabeli elnevezéssel a „Vallone” vágja ketté. A völgytől keletre a Comeni-, nyugatra a Doberdó-fennsík található. A Doberdót keletről a Vallone-völgy, délről az Adriai-tenger, nyugatról az Isonzó, északról a Wippach folyó határolja. Területe hozzávetőleg 60 km², nevét pedig az itt található, ma Doberdó del Lago nevű településről kapta.¹¹ A helyszínen végzett terepbejárások teljes egészében igazolták a hadvezetés döntését. Bár a fennsík nyugati peremén talál-

⁷ Szabó 1977.; Magyar Királyi Hadilevéltár, 1940. IX. k.

⁸ A tanulmányban a földrajzi neveknél a korban az Osztrák–Magyar Monarchiában használatos hivatalos elnevezéseket használom.

⁹ Szabó 1977.

¹⁰ Kraybig Tgy. 571.

¹¹ Pintér – Rózsafi – Stencinger 2009.

ható 275 méter magas Monte San Michele, vagy 111 méter magas Monte dei sei Busi papíron nem tűnik legyőzhetetlen akadálnak, de a helyszínen látható és tapasztalható volt, hogy az Isonzó partjáról helyenként meredeken emelkedő felszín bizony nagy nehézséget jelenthetett a támadóknak, és segítséget a védőknek. Az Isonzótól nyugatra elterülő sík felszínből a folyó keleti oldalán természetes bástyaként emelkedik ki a fennsík, amely a görzi hídfő déli pillére volt.¹²

Az elsődleges feladat az volt, hogy miként tudják a katonák védelmét megoldani, illetve műszaki erődítéseket kiépíteni. Ennek megfelelően 1915. április 30-án megkezdődtek a munkálatok, melyet öt munkásosztag végzett.¹³ Május 7-én a beérkezett erősítésnek köszönhetően a számuk tizenháromra emelkedett. Tevékenységüket rendkívül nehéz körülmények között végezték, és ennek megfelelően nagyon lassan haladtak. „Leírhatatlan nehézségekre bukkantak a dolgozó csapatok. Mindenütt sziklatalaj, amelyben csákánnyal, fészítővassal csak itt-ott érhető el valami eredmény. A legtöbb helyen csak robbantással haladtak előre, még a drótakadályok leszúrása is csak úgy volt lehetséges, hogy kőfúróval előbb lyukat vájtak a sziklás talajba.”¹⁴ – elevenítette fel a munkálatokat a védelem kiépítésével megbízott Lukachich Géza vezérőrnagy visszaemlékezésében. Ezen kívül gondot jelentett, hogy nem rendelkeztek elegendő szerszámmal és robbanóanyaggal az erősítéshez. Elsődleges feladatuk a műszaki akadályok telepítése volt, ahhoz viszont már nem volt elegendő idő, ember, felszerelés, hogy a katonák védelméről is gondoskodjanak, fedezékeket építsenek, lövészárkokat ássanak, illetve véssenek a sziklába. Ezért kőfalakat emeltek, melyek ülő helyzetben a katonák számára védelmet nyújtottak a gyalogsági fegyverek ellen, de a későbbi tüzérségi támadásokkal szemben nem jelentettek biztonságot. Sőt, a becsapódás után szétrepülő sziklaszilánkok súlyos, sokszor halálos sebesüléseket okoztak.

A hadüzenet után 1915. május 23-tól június 4-ig nem történt komolyabb olasz támadás, és ez lehetővé tette, hogy befejezzék a munkát. Így amikor az olaszok átkeltek az Isonzón, már három, helyenként ötsoros drótakadály, átlag öt méter széles buktatósávval és – amennyire a természeti viszonyok megengedték – aknák jelentették a védelmet.¹⁵

Az olasz hadszíntéren a védelem szervezésére Jenő főherceg, vezérezredes a délnyugati arcvonalt parancsnoka, 1915. június 14-én kiadott vezetési irányelvei maradtak érvényben, ahol fő célként az időnyerést jelölte meg azzal a kiegészítéssel, hogy minél kisebb területi veszteségek legyenek. Az Isonzó mentén védekező osztrák–magyar 5. hadsereg parancsnoka, Borojević Svetozar, ekkor gyalogsági tábornok, azonban azt hangoztatta, hogy nem akar területi veszteséget, ugyanis ezzel nagymértékben nőne a védendő arcvonalt hossza. Így a Jenő főherceg elgondolása szerinti rugalmas halogató hátrálások helyett, a hadsereg meglévő védelmi vonalának szinte merev védelmére került sor, amely az elkövetkezendő harcokban nagyobb véráldozatokkal járt.¹⁶

Az első négy isonzó-i csatában az olaszoknak hatalmas veszteségek árán sikerült minimális területi nyereséggel előrenyomulniuk. A 4. isonzó-i csata befejezése után 1915 decemberétől megkezdődött a meglévő állások további kiépítése, megerősítése. Ennek

¹² Stencinger 2015.

¹³ Egy munkásosztag 180 főből állt.

¹⁴ Lukachich 1918. 17. o.

¹⁵ Lukachich 1918.; Stencinger 2015.

¹⁶ Magyar Királyi Hadilevéltár, 1940. X. k.

eredményeképpen a Doberdó-fennsíkon összefüggő állásrendszer alakult mindkét oldalon, az Isonzótól egészen a fennsík déli szegélyéig. Az osztrák–magyar védelmi vonalat védőszakaszokra osztották, amelyeket 1916. március elsejétől számmal jelöltek és „Biené”-nek, méhecskének neveztek. Ez a rendszer a csapatok és parancsnokságok közötti kommunikációt nagymértékben megkönnyítette, hiszen egy-egy jelentésben, utasításban csak a védőszakasz számát adták meg, és így egyértelműen kiderült, hogy melyik árok-részről van szó. A számokat az állások mögött hatalmas fatáblákon jelölték, amelyeket az ezredeknek kellett elkészíteniük.¹⁷ Kihelyezésük után pedig nagyon jó tájékozódást nyújtottak a tüzérségi megfigyelőknek, akik ez alapján tudták irányítani a tüzérséget, illetve a csapatoknak elegendő volt a szám alapján közölni, hogy a védőszakasz mely részére kérnek tüzérségi támogatást. Az összefüggő védelmi rendszerben az állásokban töltött idő során a katonák a nevezetesebb árokszakaszokat, dolinákat, kavernákat, az első vonalba felvezető árkokat elnevezték, parancsnokokról, tisztokról vagy esetleg az adott terület egy-egy jellemző tulajdonságáról (lásd az 1. térképet).

Öt, hatalmas veszteségekkel,¹⁸ de sikertelenül megvívott isonzói csata és egy elszenvedett gáztámadás után 1916 nyarán az olasz hadvezetés döntő lépésre szánta el magát, és a siker reményében minden tartalékot mozgósított: új korosztályokat sorozott be, és a hadszíntér más részéről csapatokat vezényelt át a Görzi-hídfő és a tőle délre fekvő Doberdó-fennsík térségébe.¹⁹

Az olasz főparancsnokság 1916. június 17-én megkönnyebbülve vette tudomásul a tiroli offenzíva leállítását, valamint, hogy a Monarchia kénytelen csapatokat átcsoportosítani az időközben megindult Bruszilov offenzíva megállítására, az orosz hadszíntérre. Ennek tudatában Luigi Cadorna olasz vezérkari főnök 1916. július 24-én felfüggesztette a dél-tiroli olasz ellentámadást, ezt követően pedig tervszerűen folyt az olasz hadosztályok egy részének átszállítása az Isonzó mellé, egy döntő offenzíva megindítása reményében. Ennek eredményeként a Doberdó-fennsíkot támadó olasz 3. hadsereget tíz hadosztállyal, tüzérséggel, nagy kaliberű aknavetőkkal erősítette meg, és ezeket a csapatokat szinte észrevétlenül hozták át Tirolból az elkövetkező támadás helyszínére. A csapatmozgások eredményeként az olasz haderő 203 zászlóaljjal és 1250 különböző kaliberű tüzérségi eszközzel rendelkezett (lásd a 2. térképet).²⁰

Cadorna az olasz vezérkari főnök, úgy döntött, hogy az olasz 3. hadsereg parancsnoksága alá rendeli a VI. hadtestet is, amelynek alakulatai a hídfővel szemben voltak állásban. Így d’Aosta herceg parancsnoksága alá került a Piavétől az Adriai tengerig húzóódó frontszakasz, amelynek alakulatai 1916 augusztusának első napjaiban már készen álltak a támadásra.

A hídfőben az osztrák–magyar védelem fő bástyája a Monte Sabotino és a tőle délre található magaslat a Podgora volt, ezek elvesztése esetén a hídfő összeomlása fenyegetett.

¹⁷ HL II. 166. 29. d.

¹⁸ Balla 2003a.; Balla 2010.

¹⁹ A kutatók között megoszlik a vélemény abban, hogy mekkorák voltak a veszteségek. Balla Tibor levéltári kutatásra alapozott munkáiban a veszteségek számát az egész Isonzói hadszíntérre vetíti ki, József főherceg és Vasja Clavora adatai, már a Doberdó-fennsík védelmében zajlott harcok okozta veszteségeket mutatja. A számadatok ugyan eltérnek egymástól, de az mindenképpen megállapítható, hogy heves, mind a két oldalon nagy veszteségeket okozó harcokról volt szó.

²⁰ Clavora 2010.

Így törvényszerű volt, hogy a hídfő és a város elfoglalása lehetetlen a magaslatok birtoklása nélkül. Ezzel párhuzamosan azonban nagy erőket mozgósítottak a Doberdó-fennsík nyugati peremén található Monte San Michele ellen, mert ha sikeresen támadják a 275 méteres magaslatot, akkor az egész fennsík a kezükbe kerülhet. Sikeres esetben pedig szabaddá vált volna az út a Wippach völgyén át a Monarchia belső területeire, illetve Trieszt irányába.²¹

Az osztrák–magyar hadvezetés azonban számított a támadásra – bár erről konkrét információkkal nem rendelkezett –, értesült a csapatmozgásokról, illetve az olasz erősítések érkezéséről. Az olasz ellenséges alakulatok mozgásából már nyár elejére vártak egy döntő offenzívát, de az 1916. június 29-én indított gáztámadással ezt sikerült megakadályozni.²² Tudomásuk volt arról is, hogy Cadorna tábornok júliusban bejelentette, hogy egy új offenzíva lesz az Isonzó mentén, melynek fő célja Görz²³ városának elfoglalása.²⁴

Osztrák–magyar oldalról a görzi hídfőt a XVI. hadtest kötelékébe tartozó 58. gyaloghadosztály védte, Erwin von Ziedler vezérőrnagy parancsnoksága alatt, míg a Doberdó-fennsík védelme továbbra is a temesvári VII. hadtest feladata volt, József Ágost gyalogsági tábornok vezetésével. Az erőviszonyokat jól szemlélteti a hadtestparancsnok visszaemlékezése: „A Görz, Monte San Michele, San Martino, 111-es magaslat védelmi alszakaszunk előtt álló túlerő szembetűnőbb lesz, ha felemlítem, hogy a XVI. hadtestünk két és fél hadosztályával szemben hat olasz gyalog- és egy lovashadosztály, a VII. hadtestünk két hadosztályával szemben hat olasz hadosztály állott.”²⁵

A harcok során korábban nagyon sok esetben hasznosnak bizonyult az elfogott hadifoglyok kikérdezése, akik jó esetben beszámoltak a csapatmozgásokról, illetve az esetleges támadó szándékról. Ezen vallomások természetesen nem minden esetben voltak helytállóak, de kiegészülve a saját megfigyelésekkel fontos ismereteket jelenthettek. Az így megszerzett információk alapján a mindent eldöntő támadást július utolsó napjaira várta a Doberdó-fennsíkot védő VII. hadtest vezetése.²⁶

Doberdón a nagyszabású támadó hadművelet lélektani előkészítése már július végén megkezdődött. Olasz repülők folyamatosan a magyar állások fölött keringtek és röpcédulákat szórtak, hogy a csapatok fegyelmét megbontsák, és harci moráljukat csökkentse. „Az oroszok már 50 kilométernyire vannak Magyarországon, mert így bünteti Isten azokat, akik soká akarják a háborút”²⁷ – állt az egyik ilyen lapocskán, természetesen dezinformációt nyújtva a harcolóknak. A korabeli haditudósítók beszámoltak olyan esetről is, amikor fénycépeket szórtak a magasból, amelyeken olasz hadifogságba esett katonák életét mutatták be. Ezeken, erősen eltúlozva a valóságot, a megadás előnyeit mutatták meg a katonáknak, hogy ezzel is a harc megtagadására buzdítsák őket.²⁸

²¹ Clavora 2010. 224. o.; Horváth 2016.

²² Várady 1939.

²³ A város elfoglalását az olasz hadvezetés már 1915 nyaratól kulcsfontosságúnak tartotta. A stratégiai cél mellett nagy propagandaértékkel bírt volna, ha a nagy számban olaszok lakta települést sikerül elfoglalni.

²⁴ Clavora 2010.

²⁵ József főherceg 1928. III. k. 395. o.

²⁶ Korábban is voltak csapatösszevonások az olaszoknál, pl. 1916 júniusában is, de a június 29-én végrehajtott gáztámadással sikerült az akkor tervezett offenzívát megghiúsítani.

²⁷ Szabó 1918. 109. o.

²⁸ *Az Est*, 1916. augusztus 6. 7. o.

A védelmi rendszerekbe bejutás, vagy a védelmi vonalak áttörése nagyon nehéz volt, és hatalmas veszteségekkel járt. A gyalogsági támadásokat minden esetben tüzérségi előkészítés vezette be, amely különböző idejű volt, és az olasz haderő hadvezetése a korábbi tapasztalatok elemzése alapján döntötte el, hogy mennyi ideig tartson. Ennek az előkészítésnek kettős célja volt: az állások és az előttük levő műszaki akadályok fizikai megsemmisítése, és a védők harci moráljának csökkentése.

A hatodik isonzói csata esetében ez éjjel-nappal szinte megszakítás nélkül három napon át, 1916. augusztus 4-től 6-a délutánjáig tartott. A támadás során az osztrák–magyar védőárkokban csak a megfigyelők tartózkodtak, amíg a parancsoknak megfelelően a csapatok nagy része a vonalak mögött kavernákban, dolinákban második vonalakban és a felvezető árkokban voltak elhelyezve. A veszteségek így is nagyok voltak. „Az árkok teljesen összelöve legtöbb helyt romokban hevernek s maguk alá temették a hős figyelők legtöbbjét”²⁹ – számolt be egy szemtanú a kialakult kritikus helyzetről. Ugyanakkor az elfogott olasz tisztek egy nagy támadás előkészületeiről számoltak be, ami néhány óra múlva be is következett.³⁰ A görzi hídfőt és a Doberdó-fennsíkot védő csapatok kimutatását 1916 augusztusában a következő táblázat tartalmazza:³¹

Védelmi szakasz	Monte San Michele-SanMartino del Carso alszakasz		III. b						Hadsereg tartalék
Hadtest	VII.		Schenk altábornagy csoportja			XVI.			
Hadosztály	Magyar királyi 20. honv. gyaloghadosztály	Császári és királyi 17. gyaloghadosztály	9.		43½			62.	43½
Ezredek, zászlóalj	M. kir. 1. honvédezred I–III.	Cs. és. Kir. 39. gyalogezred I-IV.							
	M. kir. 17. honvédezred I–III.	Cs. és. Kir. 61. Kir. 39. gyalogezred II., IV.							
	M. kir. 3. honvédezred I–III.	Cs. és. Kir. 43. Kir. 39. gyalogezred I–IV.							
	M. kir. 4. honvédezred I–III.	Cs. és. Kir. 46. gyalogezred I, II., IV.							
Landsturm-dandár				24.		121			
Közös és honvéd zászlóaljok száma	12	15	9		7.	1.	13.		
Landsturm zászlóaljok száma				6.		6		12	
Összes zászlóalj	27		22.			32.			6.

²⁹ Sipos 1937. 110. o.

³⁰ József főherceg 1928. III. k.

³¹ Uo.

Augusztus 6-án három óra körül megváltozott az olasz tüzérség támadásának fő iránya, most már nem az első vonalakat tartották tűz alatt, hanem a mögöttes területeket, az összekötő és futóárkokat is. Céljuk ezzel az volt, hogy a fedezékekben és kavernákban elhelyezett honvédek, illetve a tartalékok előrejutását nehezítsék, és a gyalogságuk támadását fedezzék. Alig fél óra elteltével, fél négy körül megindult a többszörös túlerőben levő olasz gyalogság előrenyomulása, és ez egyes védőszakaszoknál eredményre vezetett. Sikerült ugyanis a támadóknak kisebb-nagyobb részekben behatolniuk a 3-as, 4-es 7-es, 8-as, 9-es, 10-es, 11-es védőszakaszokba, kiszorítva az első vonalából az itt harcoló honvédeket. Az állások elfoglalásán kívül a Monte San Michele keleti oldalán fekvő dolináig nyomultak előre (lásd az 1. térképvázlatot). A pillanatnyi helyzetről, illetve arról, hogy kinek a kezében vannak a védőszakaszok, ellentétes hírek keringtek, így az adott állások parancsnokai igyekeztek maguk tájékozódni a kialakult helyzetről.³² Azonban ez is nagy nehézségekbe ütközött, a heves tüzérségi tűzben a telefonvonalak megrongálódtak, így küldöncök útján tudták a csapatok egymással a kapcsolatot tartani. Tovább nehezítette a helyzetet, hogy a küldöncök sok esetben szenvedtek súlyos sebesülést, így az üzeneteket nem tudták kézbesíteni, ennek elkerülésére egy-egy fontosabb paranccsal több hírvívót indítottak útnak. Fennállt a veszélye annak is, hogy a küldöncök fogságba esnek, vagy a telefonvonalakat lehallgatja az ellenség, így bizalmas információk juthattak birtokukba. Ennek megakadályozására – még 1916 márciusában – a hadtestparancsnokság utasításban adta ki, hogy a csapatok közötti kommunikációban mely fedőneveket kell használni. Ezeknek a neveknek nagy része 1916 augusztusában is érvényben volt.³³ A magyar királyi 20. honvéd- és császári és királyi 17. gyaloghadosztály számára kiadott fedőneveket az alábbiakban foglaltuk össze:³⁴

<i>A magyar királyi 20. honvéd gyaloghadosztály számára kiadott 1916. március 10. déli 12 órától használandó fedőnevek</i>			
M. kir. 1. honvéd gyalogezred	István	20. honv. tarack ezred	Hermann
M. kir. 3. honvéd gyalogezred	József	géppuska	kopó
M. kir. 4. honvéd gyalogezred	Péter	géppuskaosztag	kopófalka
M. kir. 17. honvéd gyalogezred	László	bombavető	elefánt
század	község	ellenség	kutya
zászlóalj	vármegye	tűzzel való rajtaütés	térzene
zászlóaljparancsnok	főispán	Peteano	Vidafalva
ezredparancsnok	kormányzó	Sdraussina	daruvár
39. honv. gyalogdandár	Oláh	Monte San Michele	Hegyeshalom
81. honv. gyogdandár	Benke	Crcni	barlangliget
20. honv. tüzérdandár	Csatay	Cotici	sasfészek
tábori ágyú	nyolcas	Vallone-völgy	tábor
tábori tarack	tízes	Rubbia	rom

³² MNL VML Kratochvil-hagyaték, XIV. 10. 5. d.

³³ HL II. 166. 29. d. Op. 64/4. sz. 1916.

³⁴ Uo.

<i>A magyar királyi 20. honvéd gyaloghadosztály számára kiadott 1916. március 10. déli 12 órától használandó fedőnevek</i>			
9. cm ágyú	kilences	Biglia	Budapest
Mozsár	medve	Spacapani	bakafánt
Üteg	dörgő	Merna	Füred
8. honv. ágyús ezred	Szikszay	Bukovica	telephely

<i>A császári és királyi 17. gyaloghadosztály kötelékében harcoló ezredek fedőnevei</i>	
Császári és királyi 43. gyalogezred	Fritz
Császári és királyi 46. gyalogezred	Ferenc
Császári és királyi 39. gyalogezred	Gyuri
Császári és királyi 61. gyalogezred	Frank

Augusztus 6-án a késő délutáni órákban a helyzet kritikussá vált a Monte San Michelén, az olaszok által megszállt árkok közelében. A teljes összeomlás elkerülése érdekében mozgósították a tartalékokat, és megerősített csapatokkal ellentámadásra készültek az olasz egységek visszaszorítására.³⁵

Eközben a Monte San Michelétől délre, San Martino falu közelében levő védőszakaszban a magyar királyi székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred alakulatai sikerrel verték vissza a rájuk rontó olaszok támadását: „az ezred figyelői azonnal és idejekorán értesítik a kavernákban védelmet keresett csapatainkat, hogy jön az általános támadás. Sikerül is az egész vonalunkon³⁶ a támadást megakasztani. A gyalogsági harc a sötétség beálltaig szünet nélkül tart; mindig újabb és újabb tömegek nyomulnak állásaink ellen, amit legtöbb helyt kézigránát és puska, géppuska tüzzel vernek vissza csapataink³⁷ – olvasható az alakulat emlékalbumában a kritikus pillanatokról. Ott, ahol sikerült az ellenségnek betörnie az állásokba, folyamatosan verekedték át magukat a védőkön, egyre közelebb kerülve így a második vonalakhoz.³⁸

Az augusztus 6-án lezajlott olasz gyalogsági támadásokról elmondható, hogy sok helyen sikerült betörniük az állásokba, de annak ellenére, hogy jelentős, sok esetben két-háromszoros túlerővel rendelkeztek, ekkor még nem tudtak tartós eredményt elérni. Az azonban világossá vált, hogy a támadások fő célja ezúttal is Monte San Michele lesz, amely magaslat jelentőségét József főherceg, amikor felmerült a csapatok átcsoportosításának lehetősége, így jellemezte: „... az Isonzó kulcsát, a Monte San Michelét biztosítanám.”³⁹

Az időközben elfoglalt magaslat csúcsainak visszafoglalására ellentámadást rendeltek el, amelyre megkezdődtek az előkészületek.⁴⁰ Ugyanekkor megérkezett a védőkhöz a hadsereg-parancsnokság rendelkezése, miszerint a császári és királyi 41. gyalogezred alaku-

³⁵ Magyar királyi 20. honvédhadosztály parancsnoksága által kiadott Op. 219/48. utasítás rendelte ezt el.

³⁶ A 12–17-es védelmi szakaszon.

³⁷ Sipos 1937. 110. o.

³⁸ Uo.

³⁹ József főherceg 1928. III. k.

⁴⁰ HL II. 166. 29. d. Op. 218/25.

latait a Doberdó-fennsík védelmére rendelték.⁴¹ Eközben gyakorlatilag folyamatosak voltak az olasz tüzérségi és gyalogsági támadások, amelyek fő célja továbbra is a Monte San Michele elfoglalása volt, de nagyon heves harcok dúltak a San Martinó-i alszakaszban, és a fennsík déli részén is. Az esti órákra a helyzet kritikussá vált, és ezen a tartalékok mozgósítása sem tudott jelentősen változtatni, mivel beérkezésük után azonnal be kellett vetni őket. Így nem volt idő arra, hogy összevárják a csapatokat, és így jelentősebb ellentámadást indítsanak a közreműködésükkel. A túlerőben levő ellenség folyamatos rohamai visszaverésében nagyon fontos volt a helyismeret, amely ügyes felhasználásával kompenzálni tudták a létszámfölényt a védekező alakulatok.⁴² Talán a legkritikusabb helyzet akkor adódott, amikor a védővonalakon áttört olaszok az első vonal közelében levő Črnci barlang irányába nyomultak előre. Ezt a természetes képződményt 1915 augusztusában fedezték fel a magyar királyi 17. honvéd gyalogezred katonái, és a természeti viszonyainak, valamint a műszaki munkálatoknak köszönhetően jelentős tartalékok elhelyezésére lett alkalmas, illetve a környékén épített barakkokkal a védelem egyik kulcsponyjává vált. Ezzel a támadók is tisztában voltak, de előrenyomulásukat a magyar királyi 4. honvéd gyalogezred honvédjeinek sikerült megállítani.⁴³

A közelharc egész éjjel folytatódott, és a Monte San Michele négy kúpja többször gazdát cserélt a heves kézitűsában. Ha egyes védőszakaszokból sikerült a betört olaszokat kiszorítani, akkor kettőzött erővel, illetve létszámmal támadták újra az adott állásrészt. A következő nap, augusztus 7-én, felmerült egy esetleges ellentámadás lehetősége, azzal a céllal, hogy az olaszokat visszaszorítsák az elfoglalt állásokból, de erre végül nem került sor.⁴⁴ Ezzel párhuzamosan a magyar tartalékok kimerülően voltak, ezért József főherceg kénytelen volt a parancsot kiadni, amelyben augusztus 7-én este 7 órakor utasította ezredeit, hogy Biene 2–12-ig terjedő védőszakaszokba a második védelmi vonalba vonuljanak vissza.⁴⁵ Amíg az első vonalak a Monte San Michele gerince közelében a nyugati oldalon húzódtak, addig a második vonal a gerinc keleti szegélye mentén. Így helyenként – a terepbejárások során ezt megállapítottuk⁴⁶ – ez tényleg csak néhány méter meghátrálást jelentett, de lélektanilag kulcsfontosságú volt: az olaszoknak hosszú idő után, a támadás sikerét befolyásoló helyen sikerült a védőket kiszorítani állásaikból, illetve helyenként átjutottak a magaslat keleti oldalára.

Ez a kényszeredett lépés újabb, mindent elsöprő támadásra sarkallta az olaszokat. Nem sokkal háromnegyed nyolc után az egész Monte San Michele-arcvonalon támadás indult, amelyet az új és régi védőszakaszban levő honvédek visszavertek, sőt egyes területeken megpróbáltak ellentámadást vezetni, de ezek nem vezettek számottevő eredményre.

A jelentések beszámoltak arról, hogy a nap folyamán az egész fennsík védelmében nagyon heves harcok dúltak. Különösen jelentősek voltak a délutáni órákban a Monte dei sei Busin lezajlott küzdelmek, amely során a védők több mint 50%-os veszteségeket szen-

⁴¹ HL II. 166. 29. d. Op. 1303.

⁴² *József főherceg* 1928. III. k.

⁴³ MNLVML Kratochvil-hagyaték, XIV. 10. 5. d.; *Pintér – Rózsafi – Stencinger* 2009.

⁴⁴ HL II. 166. 29. d. Op. 220/32.

⁴⁵ Uo. A parancsban szerepel: „...a hadosztály északi szárnya és San Martino között az új védelmi állás a 2. Bienétől a 12. Bienéhez, az eddigi állás mögött a 2. védelmi vonalban legyen”.

⁴⁶ A Nagy Háború Kutatásáért Közhasznú Alapítvány kutatócsoportjában a közös munkában Pintér Tamás, Rózsafi János és Stencinger Norbert vett részt.

vedtek.⁴⁷ A San Martinó-i alszakaszban a Bienel8–21-ig terjedő védőszakaszokból, ha a harcok hevesége csillapodott, oldalazó tüzellel támogatták a Monte San Michelén található állásokat.⁴⁸

A helyzet egyre nehezebb és aggasztóbb volt, mert amíg az olaszok friss erőket mozgósítottak, addig a magyar katonák nagy része már több mint huszonnégy órája embertelen körülmények között harcolt.⁴⁹ A hadsereg-parancsnokság a nagy veszteségek és nehézségek ellenére minden körülmények között a hegy keleti lejtőjének védelmére szólította fel az ezredeket.⁵⁰

Az osztrák–magyar tüzérség egyre kevésbé tudta a gyalogos alakulatokat segíteni, mivel nem volt elegendő lőszer birtokában, ezért a folyamatos tüzelés helyett, rövid tűzcsepásokkal igyekezett támogatást nyújtani. Ezzel szemben az olasz tüzérség – amely az egész 6. isonzói csata során jelentős fölényben volt – nagyon eredményesen működött, mivel a Monte San Michele elfoglalt állásaiból a megfigyelőktől nagyon jó irányítást kapott.⁵¹

Eközben a hídfő északi részén is egyre kritikusabb lett a helyzet: a túlerőben levő olasz csapatok folyamatos támadásai eredményre vezettek. Ennek következtében az itt védekező 58. gyaloghadosztály csapatai megkapták a parancsot állásaik elhagyására, a hídfő azon részének kiürítésére.⁵²

Talán a hídfő északi részén elért siker hatására 1916. augusztus 8-án az olasz csapatok újult erővel támadták a Doberdó-fennsíkon levő osztrák–magyar védőállásokat. Az elkeseredett küzdelemben megérkezett a hír a hídfőt védő Podgora magaslat elvesztéséről, amely kihatással van a Doberdó-fennsík további sorsára is. A sajnálatos eseményről a VII. hadtest parancsnoksága tájékoztatta a harcoló csapatok vezetését.⁵³ A kiadott parancs azonban nem csak tájékoztatót, hanem a kialakult helyzethez igazodva csapatok áthelyezéséről is döntött. Emellett József főherceg elrendelte a nehéztüzérség keletebbre vonását „különben a visszavonulásnál elveszhetne.”⁵⁴ A nap folyamán, amíg a csapatok heves olasz támadásokat vertek vissza, a hadvezetőség egyre inkább a terület kiürítését készítette elő, és mindenki Görzre figyelt. A Doberdó-fennsík védelmében harcoló csapatok is a város környékén zajló események tükrében kapták a parancsokat: csak abban az esetben lehet szó bármilyen ellentámadásról a Monte San Michelén, amennyiben az olaszok Görznel nem kelnek át az Isonzó keleti partjára.⁵⁵

Az esti órákban azonban rossz hírek érkeztek: a XVI. hadtest az Isonzó jobb partjának védelmét teljesen feladta, és délután 4 órakor az olasz csapatok átkeltek a folyón, és a

⁴⁷ HL II. 166. 29. d. Op. 220/35.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ József főherceg így ír a körülményekről: „Kis szabálytalan csoportokba tagozott csapatainknak – melyek a dolinák szegélyeibe fészkeltek magukat, támogatva a nehéztüzérségünk által – sikerült az ellenséges tömegek valamennyi támadását visszaverni. Csapataink teljesen elszigetelve lőszerhez, élelemhez és vízhez csakis éjjel jutottak és akkor is többnyire véletlenül, mivel az ellenséges tüzérség pokoli tüze teljesen elzárta őket az összeköttetéstől.” *József főherceg* 1928. III. k. 421.o.

⁵⁰ HL II. 166. 29. d. Op. 220/43.

⁵¹ *József főherceg* 1928. III. k.

⁵² Uo.

⁵³ HL II. 166. 29. d. Op. 221/38.

⁵⁴ *József főherceg* 1928. III. k. 427. o.

⁵⁵ *József főherceg* 1928. III. k. 428–429. o.

várostól délre előrenyomultak. Ennek megakadályozására a Comeni-fennsíkrol csapatokat vezényeltek a veszélyeztetett helyre.⁵⁶

Este 8 óra magasságában az olaszok újabb átfogó támadásra indultak a Monte San Michele, és San Martino ellen, de nagyon heves harcok dúltak a fennsík déli részén Biene 40-től 42-ig terjedő védőszakaszokban is. A támadás fő iránya továbbra is a fennsík északi része volt, de a déli területek elleni támadások nyilván azt a célt szolgálták, hogy innen a hadtestparancsnokság ne tudjon csapatokat áthelyezni a veszélyeztetettebb térsebbe. Eközben a hadsereg-főparancsnokság telefonon utasította a VII. hadtest parancsnokságát, hogy azonnal kezdje meg a visszavonulást, mert ebben a helyzetben, amelyet a XVI. hadtest csapatainak visszavonulása okozott, jobbszárnyuk szabadon van. Ez ellen József főherceg tiltakozását fejezte ki, mivel ilyen gyorsan a tüzérség és a hadianyagok hátrahagyásával tudná a visszavonulást végrehajtani. Este fél tizenegykor azonban megjött a végzetes parancs a hadsereg-főparancsnokságtól: a Doberdó-fennsíkot ki kell üríteni. Ennek értelmében József főherceg kiadta op. 221/54. számú parancsát, amely szerint az eddig védelmezett állásokat el kell hagyni, és a Vallone völgytől keletre az újakat foglalni. „A gyalogság zömének visszavétel akként szabályozandó, hogy az arcvonalból a hátramenet augusztus 9-ike és 10-ike között éjjeli 12 óraker megkezdődjék. A tüzérség esthomályban változtatja meg állását.”⁵⁷ A csapatok megkapták az utasítást a helyszínről, ahol gyülekezniük kellett a kiürítés után, ennek értelmében három honvéd gyalogezred az 3-as, a 4-es és 17-esek állásokból történt kivonás után a Segeti táborba menetel.⁵⁸ A következő nap folyamán parancsot kaptak arra is, hogy azt a felszerelést, amit nem tudtak magukkal vinni semmisítsék meg.⁵⁹

Eközben az olasz támadások továbbra is nagyon hevesek voltak. Most azonban elsősorban a Monte San Michelétől délre fekvő San Martino falunál levő állásoknál kísérelték meg az áttörést, mivel úgy gondolták, hogyha itt sikerrel járnak, a magaslat is elesik.

Ebben a kiélezett helyzetben különösen nagy jelentősége volt a Biene 8-ban, illetve Biene 9-ben található két építménynek a Lukachich-, valamint a Schönburg-alagútnak.

Az osztrák főhercegről elnevezett építmény építését 1915 végén kezdték el, és megfejeztett munkával rövidesen elkészült. A Monte San Michele kúpját átfúrva a fő védelmi vonalat kötötte össze a mögöttes területekkel, és nagy szerepet játszott a frontvonalban harcolók utánpótlásának biztosításában, mivel mindenféle belövéstől védelmet biztosított. Az alagút nyugati kijárata, mely az olaszok által elfoglalt egykori magyar első vonalban volt, folyamatos támadásnak volt kitéve. A védő nagyváradi 4-es honvédek Bugyáky Lajos zászlós vezetésével egy betonozott géppuskaállásból igyekeztek távol tartani a támadókat, akik kézigránáttal, büzbombákkal és lángvetővel is próbálkoztak, sikertelenül. Az alagútnak és környékének nagyon nagy szerepe volt a védelem szempontjából, hiszen ha az ellenség kezére kerül, akadály nélkül a magyar vonalak mögé juthattak, ha viszont a védők kitartanak, akkor ők maradnak kedvező pozícióban.⁶⁰ Tudta ezt jól a magyar hadvezetőség is, ezért 8-áról 9-ére virradóra a magyar királyi 20. honvéd gyaloghadosztály parancsnoka, Lukachich Géza tábornok táviratot küldött a védelmet irá-

⁵⁶ Hadsereg-főparancsnokság, Op. 1339.

⁵⁷ *József főherceg* 1928. III. k. 433. o.

⁵⁸ HL 325. 12. d.

⁵⁹ HL II. 488. 11. d.

⁶⁰ HL II. 583.

nyító Szilágyi István századosnak, kiemelve az ő és katonái eddigi hősie viselkedését, és „a kijárat birtokban tartását, mint az ellenakció kiindulásának igen fontos pontját”⁶¹ az ezredre bízta.

Augusztus 9-én délutánra kritikussá vált a helyzet a Monte San Michelén. A már három nappal korábban elfoglalt állásokból tovább támadtak az olaszok, és egy óra magasságban az alagút keleti kijáratát is megközelítették. A mellékbejáratnál levő lőszerraktárakat felrobbantották, míg a főbejáratot kézi bombákkal támadták. A bent rekedt védők nehéz körülmények közé kerültek: „Délután 4-kor az alagutat védők helyzete reménytelenek látszott. A belső képe is leírhatatlan! Gyér világítás, bűzös levegő, halottak, sebesültek jajgatása, az olasz kézigránátok robbanása, betóduló sűrű füst, szótlan harcosok”⁶² – írta Szilágyi százados jelentésében, majd folytatja: „A védők már vizeletükből készített sárral voltak kénytelenek meggátolni az alagút-szájnyílás faburkolatának lángra lobbanását, a legénység a sűrű füsttől már fuldokolni kezdett.”⁶³

Az alagútban az életükért küzdő honvédek fellélegezhettek, az olaszok felhagytak a keleti bejárat támadásával, és ezt a kis szünetet kihasználva a védők elhagyhatták a borzalmas helyet. Ekkor már tudták, hogy nem csak az alagutat kell elhagyniuk, hanem az egész Doberdó-fennsíkot, amelyet hősieen, nagy áldozatok árán védelmeztek.

Augusztus 9-én azonban nem csak az alagútban és környékén zajlott az elkeseredett küzdelem. A folyamatos olasz támadások visszaverése mellett a magyar királyi 20. honvéd gyaloghadosztály parancsnokságának gondoskodni kellett arról is, hogy mielőbb összeköttetést teremtsenek a tőlük északra harcoló és visszavonuló XVI. hadtest csapatával, hogy így alakulatuk VII. hadtest jobbszárnyát biztosítsák. A harcokban elszenvedett veszteségek meghaladták az 50%-ot. Az olaszok kihasználják a tüzérségi fölényüket, és fokozzák a támadást, a fennsík északi és déli részén egyaránt. A gyalogsági támadások során sikerül betörniük San Martino faluba is, de a hősieen védekező csapatok meghátrálásra kényszerítették őket. De innen és a Monte San Michelétől északra fekvő Boschini falunál is áttörték a védelmi állásokat, és meghátrálásra kényszerítették az ott harcoló magyar királyi 17. honvéd gyalogezred katonáit. Este 7 órakor a támadások ismét felerősödtek, de a védők az utolsó órákban is kitartottak.⁶⁴

„Éjfélkor, midőn már minden löveg és hadianyag biztonságba volt hozva, parancsomra a gyalogság – csak kis utóvédeket hagyva hátra – szintén megkezdte a visszavonulást a Vallone mögé. Hajnali 2 órakor minden üldöztetés vagy nyomás nélkül, látszólag észrevétlenül az utóvédek is elhagyták az állást. Reggel 4 órakor az egész Doberdó-fennsík önként át volt engedve az olaszoknak.”⁶⁵ A temesvári VII. hadtest veszteségeit 1916. augusztus 4–11. között az alábbi táblázat foglalja össze:⁶⁶

⁶¹ HL II. 166. 36. d.

⁶² HL II. 583.

⁶³ HL II. 325. 12. d.

⁶⁴ HL II. 166. 36. d.

⁶⁵ *József főherceg* 1928. III. k. 454. o.

⁶⁶ *József főherceg* 1928. III. k. 452. o.

<i>Hadosztály</i>	<i>Halott és sebesült</i>	<i>Eltűnt</i>	<i>Megbetegedett</i>	<i>Összesen</i>
Császári és királyi 17. gyaloghadosztály	2441	293	216	2950
M. kir. 20. honvéd gyaloghadosztály	2186	2377	51	4614
Összesen	4627	4670	267	7564

Ahogy a levéltári, könyvtári kutatásokból, iratanyagokból és terepbejárás tapasztalataiból megállapítható, a fennsíki kiürítésének elrendelésével egy átgondolt döntés született. A hadvezetőség a parancs kiadásakor jól mérlegelte a helyzetet, hiszen a fennsíktól északra található Görz városába amikor betört az ellenség, és folytatta előrenyomulását, abban a pillanatban a Monte San Michelén védekező csapatok helyzete kritikussá vált. Ugyanis a Doberdó-fennsík keleti szegélyét képező Vallone-völgyön a városba betört olasz csapatok a fennsíkon küzdők mögé kerülhettek volna. Ennek megakadályozása gyakorlatilag lehetetlen volt, mivel a városból kiinduló túlerőben levő támadó olasz gyalogság észak-dél irányú támadásának megállítása, előbb sík terepen, majd az ezt követő völgyben is nagy veszteséget szenvedett csapatokkal, megoldhatatlan feladatként hárult volna az alakulatokra. A döntés helyességét a 6. isonzói csata második része is igazolta, hiszen a Comeni-fennsík nyugati szegélyén kialakított új frontvonalat sikerült a leharcolt és rossz állapotban levő csapatoknak megtartani, így az Isonzó front összeomlását megakadályozni. Ez egy bravúros teljesítmény volt, hiszen itt nem állt készen olyan állásrendszert, mint a hátrahagyott Doberdó-fennsíkon, illetve a támadók túlereje továbbra is fennállt. A harcok tétje nagy volt, hiszen, ha nem állítják itt meg az előrenyomulást, az olyan összeomlást eredményezhetett volna, mint az 1917. október 24-én megindult caporettoi áttörés az olasz oldalon.

Érdekes kérdésként merült fel a kutatás során, hogy miért éppen a 6. Isonzó csatában állt elő ez a kritikus helyzet? Ez véleményem szerint az olasz, illetve az északi hadszíntéren történt eseményekkel magyarázható. Amíg a tiroli offenzíva leállítását követően az olasz hadvezetés újabb korosztályokat tudott bevonultatni, és további csapatokat tudott az Isonzó mellé vezényelni, addig a szemben álló Osztrák–Magyar Monarchiának csapatokat kellett elvonnia az olasz frontról, és átvezényelni az északi hadszíntérré a Bruszilov offenzíva megállítására. A csapatok létszáma és harcértéke között is jelentős különbség mutatkozott az olasz fél számára, amely akkora fölényhez vezetett, amely elegendőnek bizonyult – a védők hősie harca ellenére – a védelmi vonalak áttörésére, és az 1915 nyara óta remélt katonai és politikai siker végrehajtására, Görz elfoglalására, amely, mint láttuk, maga után vonta a Doberdó-fennsíki kiürítését.

Az olasz 3. hadsereg elhelyezkedése a 6. isonzói csata előtt⁶⁸

BIBLIOGRÁFIA

- Balla 2003a. Balla Tibor: Az Isonzói csaták In: Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái. Szerk. Hermann Róbert. Budapest, 2003. 226–240. o.
- Balla 2010. Balla Tibor: Az olasz front. In: Magyarország az első világháborúban. Főszerk. Romsics Ignác. Budapest, 2010. 75–92. o.
- Horváth 2016. Horváth Jenő: A hatodik Isonzói csata. http://nagyhaboru.blog.hu/2016/08/04/a_hatodik_isonzoi_csata (A letöltés időpontja: 2017. február 5.)
- József főherceg 1928. József főherceg: A világháború amilyenek én láttam. III. k. Budapest, 1928.
- Klavora 2010. Klavora, Vasja: Harcok a Doberdón 1915–1916. Budapest, 2010.
- Lukachich 1918. Lukachich Géza: A Doberdó védelme az első isonzói csatában. Budapest, 1918.
- Magyar Királyi Hadilevéltár 1940. A világháború 1914–1918. Budapest, 1940. IX. k. 699–735. o., X. k. 707–734. o.
- Pintér – Rózsafi – Stencinger 2009. Pintér Tamás – Rózsafi János – Stencinger Norbert: Magyar ezredek a Doberdó fennsík védelmében. Budapest, 2009.
- Sipos 1937. A m. kir. székesfehérvári 17-ik honvéd gyalog és népfőlkelő ezred története. Szerk. Sipos Gyula. Székesfehérvár, 1937.
- Stencinger 2015. Stencinger Norbert: Harcok a Doberdó-fennsík védelmében az első isonzói csatában. A terepbejárások tapasztalatai. In: „kedves bajtársaim, kössétek be sebem.” Szerk. Kiss Gábor Ferenc és Vincze Gábor. Szeged, 2015. 121–141. o.
- Szabó 1918. A tizenhetesek. Szerk. Szabó István. Budapest, 1918.

⁶⁸ József főherceg 1928 III. k. 62. számú melléklete alapján.

- Szabó* 1977. *Szabó László*: Doberdó, Isonzó, Tirol. Budapest, 1977.
Várady 1939. *Várady Károly*: Gáztámadás a Monte San Michelén. In: A M. kir. „IV. Károly király volt 1. honvéd gyalogezred története és háborús emlékalbuma. Szerk. *Bartha Lajos*. Budapest, 1939.

RÖVIDÍTÉSEK

- HL Hadtörténelmi Levéltár, Budapest
II. 325. A magyar királyi 39. honvéd gyalogdandár iratanyaga, 12. doboz.
II. 166. A magyar királyi 20. honvéd gyaloghadosztály Hadműveleti Iratok, 29. és 36. doboz.
II. 488. Császári és királyi 46. gyalogezred iratanyaga, 11. doboz.
II. 583. A magyar királyi 4. honvéd gyalogezred iratanyaga
Kraybik Tgy. 571. *Kraybig Rudolf*: Az 1916. évi olasz hadizenet előzményei. Tanulmány gyűjtemény, 571. sz.
MNL VML Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Kratochvil-hagyaték
Kratochvil-hagyaték Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Kratochvil-hagyaték, XIV. 10. 5. doboz.

Norbert Stencinger

“WE LEFT THE ROCKY DESERT COVERED WITH CORPSES AND SOAKED WITH THE BLOOD OF HEROES”

The Evacuation of the Doberdó Plateau in the Sixth Isonzo Battle, 9–10 August 1916

Abstract

Probably the bloodiest battles of Hungarian military history were fought by the regiments conscripted mostly from the territory of the Kingdom of Hungary in order to defend the bridgehead at Görz and the Doberdó Plateau, along the Isonzo River from summer 1915 to August 1916. In spite of that, the army command informed the public about the evacuation of the plateau in a short and, to say the least, diplomatic announcement in August 1916. The forces fighting here successfully repelled the attacks of the Italian army in the five Isonzo battles which took place by August 1916, they managed to keep the bridgehead and the plateau with minimal territorial losses and to stop the attackers from advancing. Then, prior to the Sixth Isonzo Offensive, the Italian Army Command ordered significant reinforcement to the area, while the Austro–Hungarian Army Command withdrew forces from the Seventh Army Corps of Temesvár which defended the plateau, and thus the attackers outnumbered the defenders even more considerably than previously. Despite the intense attacks of the Italian artillery and the repeated assaults of the infantry, the defenders kept holding on. However, when the Italian forces invaded the town of Görz the fate of the plateau was sealed, too, and despite the heroic fighting of the defenders the army command decided to evacuate the area in order to avoid bigger losses and the collapse of the front line.

Norbert Stencinger

„WIR HABEN DIE MIT LEICHEN BEDECKTE, MIT DEM BLUT DER HELDEN
GETRÄNKTE FELSENWÜSTE ZURÜCKGELASSEN“

Die Leerung des Doberdó-Plateaus in der Sechsten Isonzoschlacht, 9–10. August 1916

Resümee

Die wohl blutigsten Kämpfe der ungarischen Kriegsgeschichte wurden zwischen Sommer 1915 und August 1916 von den Regimentern, die größtenteils vom Gebiet des Königreichs Ungarn rekrutiert worden waren, entlang des Isonzo, zur Verteidigung des Brückenkopfes von Görz (Gorizia) bzw. des Doberdó-Plateaus ausgetragen. Trotz dieser Tatsache wurde die Leerung des Plateaus von der Kriegsführung nur in einer kurzen und diplomatisch formulierten Mitteilung im August 1916 der Öffentlichkeit mitgeteilt. In den fünf Isonzoschlachten bis August 1916 konnten die hier kämpfenden Einheiten die Angriffe der italienischen Armee erfolgreich zurückschlagen, den Brückenkopf und das Plateau mit minimalen Gebietsverlusten verteidigen und das Vorpreschen der Angreifer verhindern. Zu diesem Zeitpunkt – vor der 6. Isonzo-Offensive – beorderte die italienische Kriegsführung jedoch eine bedeutende Verstärkung in die Region, wogegen die Kriegsführung dem das Plateau verteidigenden VII. Temeswarer Armeekorps Kräfte entzog. Somit verfügten die Angreifer über eine noch bedeutendere Übermacht als zuvor. Trotz der heftigen Angriffe der italienischen Artillerie und der wiederkehrenden Infanterie-Attacken harrten die verteidigenden Truppen aus. Als jedoch die angreifende italienische Streitkraft in die Stadt Görz einbrach, wurde auch das Schicksal des Plateaus besiegelt. Trotz des heldenhaften Kampfes der Verteidiger entschied sich die Kriegsführung, um größere Verluste und den eventuellen Zusammenbruch der Frontlinie zu vermeiden, für die Leerung des Gebietes.

Norbert Stencinger

« NOUS QUITTÂMES LE DÉSERT ROCHEUX JONCHÉ DE CADAVRES ET TREMPÉ
DU SANG DE NOS HÉROS. »

L'évacuation du plateau de Doberdò dans la 6e bataille de l'Isonzo, 9–10 août 1916

Résumé

Les combats qu'ont livrés, entre l'été 1915 et août 1916, les régiments levés pour la plupart d'entre eux dans la Hongrie royale le long de l'Isonzo pour défendre la tête de pont de Goritz et le plateau de Doberdò ont été peut-être les combats les plus sanglants de l'histoire militaire hongroise. Malgré cela, le commandement n'a publié qu'un court communiqué pour le moins diplomatique pour informer l'opinion publique de l'évacuation du plateau en août 1916. Dans les cinq premières batailles de l'Isonzo ayant eu lieu avant août 1916, les forces combattantes ont réussi à repousser les attaques des troupes italiennes et à défendre la tête de pont et le plateau en ne perdant que peu de territoire. Avant la 6ème offensive de l'Isonzo, le commandement italien a envoyé des renforts importants dans la région, alors que le 7ème corps d'armée de Temesvár chargé de défendre le plateau a vu

son effectif diminuer. Par conséquent, la supériorité en effectifs des assaillants fut encore plus forte qu'avant. Malgré la force des attaques d'artillerie et d'infanterie italiennes, les troupes en défense ont résisté. Lorsque les forces assaillantes italiennes ont pénétré dans la ville de Goritz, le plateau devait également tomber. En dépit des combats héroïques des défenseurs, le commandement a décidé d'évacuer la zone afin d'éviter les pertes plus importantes et l'effondrement éventuel de la ligne du front.

Норберт Штенцингер

«МЫ ОСТАВИЛИ, ПОКРЫТУЮ ТРУПАМЫ, ПРОПИТАННУЮ ГЕРОЙСКОЙ КРОВЬЮ
КАМЕННУЮ ПУСТЫНЮ»

Эвакуация плоскогорья Добердо в 6-ой битве у Изонцо, с 9-ого по 10-ое августа
1916-ого года

Резюме

Полками войск призванных с наибольшей части территории Венгерского Королевства с лета 1915-ого года по август 1916-ого года велись по всей вероятности в венгерской военной истории самые кровавые бои по защите начала моста у Горицы вдоль побережья Изонцо, а также и плоскогорья Добердо. Тем не менее, в коротком, и мягко выражаясь дипломатически изложенном сообщении в августе 1916-ого года верховное командование сообщало известие об эвакуации плоскогорья. В пяти боях у Изонцо, которые произошли до августа 1916-ого года воюющие здесь силы успешно отбивали нападения итальянской военной армии и сумели защитить плацдарм и плоскогорье с минимальной территориальной потерей и также остановить продвижение нападающих.

Тогда – до 6. наступления у Изонцо - итальянское военное командование направило значительное укрепление в район, до тех пор пока верховное командование отвело силы от защищающего плоскогорья VII. Корпуса Тимишоары, таким образом нападающие имели значительное численное превосходство по сравнению с предыдущими. Несмотря на яростные атаки итальянских артиллерийских и обновлённые атаки итальянской пехоты оборонительные войска отстояли защиту. Однако когда нападающая итальянская армия вторглась в город Гориция, судьба плоскогорья была обречена, и, несмотря на героическую борьбу защитников военное командование решило эвакуировать войска с территории для избежания больших потерь, и для возможного избежания прорыва фронтовой линии.